

Скороход М. Р.,
здобувачка 3 курсу 3 групи
факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

Ташматов В. А.,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ: ВІД ІНДИВІДУАЛЬНОГО ДО КОЛЕКТИВНОГО РІВНЯ

Анотація. У тезі розглянуто процес еволюції правової свідомості як складного соціально-психологічного феномена, що розвивається від індивідуального рівня до колективного. Проаналізовано чинники, механізми та умови переходу індивідуальних правових установок у колективну правову культуру.

Ключові слова: правосвідомість, еволюція, індивідуальний рівень, колективний рівень, правова культура.

Skorokhod M., Tashmatov V. Evolution of Legal Consciousness: From the Individual to the Collective Level

Summary. The thesis examines the process of the evolution of legal consciousness as a complex socio-psychological phenomenon that develops from the individual to the collective level. The factors, mechanisms, and conditions of the transition of individual legal attitudes into a collective legal culture are analyzed.

Key words: legal consciousness, evolution, individual level, collective level, legal culture.

Вступ. Правова свідомість (правосвідомість) є одночасно продуктом і фактором розвитку правової системи. Вона включає уявлення про право, норми поведінки, ціннісні орієнтири та установки, що визначають ставлення до права як соціального інституту. Дослідження українських науковців підкреслюють її багатокомпонентність і тісний зв'язок із правовою культурою, освітою та соціально-політичним контекстом.

Метою цієї тези є систематизація уявлень про еволюцію правової свідомості від індивідуального рівня (внутрішній світ особи, правові установки, знання законів) до колективного рівня (правова культура групи, суспільна правосвідомість, інституційні проєкції) із

виокремленням механізмів трансформації та чинників, що визначають цей перехід, на прикладі українського соціокультурного контексту.

Теоретичні підходи до поняття правової свідомості

У вітчизняній літературі правосвідомість визначається як складна психолого-правова категорія, що поєднує когнітивну (знання норм), оцінну (ставлення до права), емоційну та поведінкову складові (готовність діяти відповідно до права). Вона не зводиться лише до знання законів, а охоплює правові почуття, етику та підсвідомі установки, які визначають правомірну або девіантну поведінку [1].

Індивідуальна правосвідомість формується під впливом соціалізації, правової освіти, сімейного й професійного досвіду, інформаційного середовища та моральних орієнтирів особи. На колективному рівні вона проявляється через засвоєні норми, практики й колективні очікування, що формують правову культуру. Еволюція правосвідомості відбувається у взаємодії індивідуального й колективного рівнів через постійний зворотний зв'язок між поведінкою, нормотворенням і спільними смислами [2].

Історична динаміка: шляхи еволюції

Еволюція правової свідомості має як історичний, так і рівневий вимір – від індивіда до колективу. На ранніх етапах розвитку суспільства домінували традиційні форми правосвідомості – звичаї, моральні норми та соціальні санкції. З утвердженням державності й формалізацією права відбувається поступове засвоєння правових норм індивідами та їх інституційне закріплення на колективному рівні [3].

В Україні цей процес має свою специфіку, зумовлену соціально-політичними трансформаціями XX–XXI століть: спадковістю правових традицій, радянським досвідом примусу та сучасними змінами під впливом демократизації, євроінтеграції й інформаційного простору. Дослідження вказують на чергування періодів деформації та відновлення правосвідомості залежно від рівня правової освіти, довіри до інституцій і практики правозастосування [4].

Механізми переходу від індивідуального до колективного рівня

Соціалізація та інституалізація. Індивідуальні правові установки (знання, оцінки, правові почуття) через соціалізацію – у сім'ї, школі, ЗМІ, професійних спільнотах – трансформуються в узагальнені норми й практики, що стають обов'язковими на рівні груп і суспільства. Інститути (правоохоронні органи, суди, освітні заклади) закріплюють ці норми у формальних правилах [1].

Комунікація та публічна дискусія. Колективна правосвідомість формується через суспільні дискурси – культурні наративи, медіа та громадські інституції, які визначають уявлення про «належне» й «справедливе». Завдяки комунікації індивідуальні оцінки узгоджуються та набувають колективного визнання [3].

Нормативний досвід і практики. Реалізація правових норм у повсякденному житті (дотримання процедур, відсутність корупції,

захист прав людини) формує колективні очікування й змінює індивідуальні установки. Стабільне правозастосування сприяє інтеграції правових норм у поведінку особи [5].

Кризові трансформації. Соціальні конфлікти, революції чи масштабні реформи можуть як руйнувати, так і стимулювати формування нових колективних уявлень про право. В українських дослідженнях зазначено, що кризи часто супроводжуються як ерозією правосвідомості, так і зростанням громадянської активності [4].

Чинники, що впливають на еволюцію правосвідомості

Серед ключових детермінантів можна виділити: рівень правової освіти та правової інформації, якість правових інститутів і практики правозастосування, соціально-економічний рівень, культурні традиції, роль мас-медіа та цифрових платформ, а також стан громадянського суспільства. Дослідники підкреслюють, що формування стійкої колективної правосвідомості неможливе за відсутності системних освітніх і інституційних реформ [6].

Особливо важливим є фактор довіри: досвід корупції, невиконання судових рішень або правовий нігілізм підривають індивідуальні правові установки і не дозволяють їм перейти в колективну практику. Водночас активна політична участь, громадська адвокація прав і дієві механізми контролю сприяють кристалізації колективних правових норм [5].

Висновки. Еволюція правової свідомості – це багатовимірний процес, що проходить через взаємодію індивідуального та колективного. Індивідуальні правові установки є необхідною, але недостатньою умовою для створення стабільної правової культури: потрібні інституційна підтримка, прозора практика правозастосування та активне громадянське середовище. У контексті України трансформації правосвідомості мають враховувати історичні особливості, вплив радянського минулого, а також виклики і можливості, пов'язані з демократизацією та цифровізацією суспільства. Системна робота в сфері правової освіти, інституційних реформ і розвитку громадянського капіталу є ключем до переходу від індивідуальної правосвідомості до колективної, яка забезпечить стійкість правової держави.

Список використаних джерел:

1. Петрончак, Ю. О. *Правосвідомість як рефлексія соціальних норм поведінки*. Львівський державний університет внутрішніх справ. 2015. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4892/petronchak0.pdf>
2. *Правосвідомість і правова культура* : монографія / за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/15821>
3. Забзалюк, Д. *Право та правова свідомість* // Науковий журнал. 2020. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/apr/21410/6.pdf>

4. Калиновський. Ю. Ю. *Правосвідомість українського суспільства: генеза та сучасний стан*: монографія. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/19016/1/Kalinovskiy.pdf>

5. Черкас, М. Є. *Чинники, що впливають на формування правосвідомості в Україні*. Вісник Національної академії правових наук України, №3. 2016. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21CO M=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=vapny_2016_3_28

6. Богів, Я. С. *Правосвідомість як основа побудови правової системи*. Наукова стаття. 2022.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-562-7-14>

Ташматов В. А.,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології

Національного університету «Одеська юридична академія»

Гриценко В. О.,

здобувач I курсу факультету психології, політології та соціології

Національного університету «Одеська юридична академія»

ВІДМІННОСТІ МІЖ ІНТЕЛЕКТОМ ЛЮДИНИ ТА ТВАРИНИ

Анотація. У тезах розглядаються основні відмінності між інтелектом людини та тварин. Аналізуються механізми пізнавальної діяльності, роль абстрактного мислення, мови та культури, а також показники, що визначають унікальність людської свідомості.

Ключові слова: інтелект, пізнання, тварини, абстрактне мислення, культура.

Tashmatov V., Hrytsenko V. Differences between human and animal intelligence

Summary. The thesis discusses the main differences between human and animal intelligence, describing cognitive processes, abstraction, self-awareness and language. Behavioral examples illustrate the limits of animal thinking compared to the complexity of human cognition.

Key words: intelligence, animals, humans, thinking, cognition.